Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 159.923.2:159.923.33
DOI: https://doi.org/10.17721/BPSY.2026.1(23).4

Ксенія ГРУЗИНОВА, д-р філософії, асист.
ORCID ID: 0000-0002-7800-1375
e-mail: kseniyagruzinova@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЛИЦЕМІРСТВА

В с т у п . *Феномен лицемірства є багатовимірним психологічним явищем, яке активно досліджується в сучасній науці, однак не отримало єдиного узгодженого визначення й потребує подальшого комплексного теоретичного осмислення. Метою було виділення та теоретичний аналіз основних підходів до визначення феномену лицемірства в психології.*

М е т о д и . *У дослідженні використано теоретичні методи: аналіз, узагальнення та систематизацію наукових досліджень з проблеми лицемірства; порівняльний аналіз підходів до його розуміння; концептуальне моделювання структури феномену в контексті індивідуального світогляду.*

Р е з у л ь т а т и . *Проаналізовано основні підходи до трактування феномену лицемірства в сучасному науковому дискурсі. Розкрито суть ключових компонентів лицемірної поведінки: неузгодженість між словами (позицією) і подальшою поведінкою, наявність мотивації отримання особистої вигоди від лицемірної поведінки, почуття переваги і наявність системи подвійних стандартів – для себе та інших. Описано деякі критерії розрізнення лицемірної поведінки: наявність наміру обдурити оточення, слабкість волі та ймовірність самообману з боку суб'єкта, прояви більшої критичності при оцінці чужих вчинків та засудження інших за порушення норм, критерій післядії лицемірства (чи було нанесено шкоду оточенню тощо). Встановлено, що лицемірство може виконувати адаптивну функцію, зокрема як механізм підтримки позитивного Я-образу та соціального статусу.*

Запропоновано авторське бачення лицемірства крізь призму структурних компонентів індивідуального світогляду особистості – світопереконання, світоцінності та світоставлення. Визначено ключові елементи, задіяні в динаміці лицемірної поведінки: когнітивний (наявність переконань, суперечливість позицій), емоційно-ціннісний (переживання та оцінка), поведінковий (сам вчинок лицемірства, невідповідність між словами і діями).

В и с н о в к и . *Лицемірство є полікомпонентним психологічним феноменом, що виникає внаслідок невідповідності між постульованими переконаннями, позиціями та поведінкою особистості. Лицемірна поведінка може виступати не лише як прояв моральної суперечливості, але й як механізм регуляції самооцінки та соціальної взаємодії.*

К л ю ч о в і с л о в а : *лицемірство, моральна поведінка, світогляд, Я-образ, подвійні стандарти, соціальна взаємодія.*

Вступ

Сам феномен, а також особливості прояву лицемірства як психологічного явища недостатньо досліджені й навіть не були до кінця визначені на теоретичному рівні. Однак актуальність таких досліджень видається незаперечною: такі явища, як когнітивний дисонанс, більшою мірою апелюють до сфери когніцій, тоді як лицемірство має передбачати також неузгодженість на рівні моральних переконань і цінностей, зумовлюючи загальну організацію особистості та її світогляду. Окрім цього, визначення лицемірства як явища, протилежного цілісності, особистісній узгодженості, може бути корисним у контексті розуміння благополуччя і психологічного здоров'я. У такому випадку відсутність лицемірства можливо розглядати як маркер цілісної конгруентної благополучної особистості.

Метою цієї статті є здійснення аналізу теоретичних та емпіричних досліджень феномену лицемірства та узагальнення основних підходів до визначення лицемірства в психології.

Огляд літератури. Теоретичний аналіз доцільно розпочати зі спроби визначення лицемірства як психологічної категорії. У філософсько-етичному дискурсі найбільш загальне визначення поняття "лицемірство" передбачає невідповідність реальної поведінки висловленій раніше позиції, оголошеним переконанням і цінностям особистості. Також підкреслюється опозиція лицемірства і таких особистісних якостей, як щирість та чесність. Тобто "лицемірством" прийнято називати таку стратегію дій, за якої людина усвідомлено приховує істинні мотиви своїх вчинків (Тофтул, 2014).

У психологічному дискурсі аналіз літературних джерел дозволяє констатувати, що дефініція "лицемірство" не отримала єдиного узгодженого чіткого визначення. Більшість джерел визначають лицемірство як таку стратегію поведінки, за якої суб'єкт декларує високі моральні стандарти, але не дотримується їх у власній поведінці. Моральна лицемірність розглядається як багатокомпонентний конструкт, який включає: дихотомію стандартів і моральних норм або наявність дуальної моделі моральних суджень (відмінність стандартів для себе та інших, причому люди більш суворі в оцінці порушення норм з боку оточення порівняно з оцінкою власних ідентичних дій) (Valdesolo, & DeSteno, 2007); неузгодженість між мотивом та дією (вербально індивід маніфестує високі моральні стандарти, але в реальній поведінці він робить вибір на користь своїх егоїстичних інтересів); намагання створити позитивний моральний образ себе в очах оточення (незважаючи на реальну аморальну поведінку) (Gu, 2023; Batson, 2008).

Також лицемірство проявляється в умовах інтрагрупової лояльності, коли при оцінці вчинків членів власної групи люди схильні виявляти більшу поблажливість, ніж при оцінці аналогічних дій членів сторонніх груп. Але цей феномен проявляється за умови повноцінної ідентифікації індивіда із групою (Robertson, Akles, & Van Bavel, 2024; Zhang, et al., 2020). З іншого боку, зміна моральних позицій лідерами (особливо – політичними лідерами), які не виконують свої попередньо продекламовані зобов'язання, суворо засуджується як прояв лицемірства, оскільки, згідно із переконанням пересічних людей, моральні погляди повинні бути стабільними та не змінюватися залежно від нових обставин (Kreps, Laurin, & Merritt, 2017). Частоту зміни моральних позицій при отриманні владного положення лідерами можна пояснити тим, що відчуття влади значно підвищує моральну лицемірність. Отримуючи владне положення, людина виявляє схильність жорсткіше оцінювати порушення моралі

© Грузинова Ксенія, 2026

ISSN 1728-3817

з боку інших за одночасного виправдання власних аналогічних вчинків (Lammers, Stapel, & Galinsky, 2010).

Сучасні дослідження також дозволяють пояснити, як завдяки механізмам "мотивованого контрфактичного мислення" та "морального очищення" індивід виявляє здатність уникнути або нівелювати когнітивний дисонанс при реалізації лицемірної поведінки. Контрфактичне мислення передбачає порівняння реальності з уявними альтернативами (що могло б бути) з метою виправдання власних лицемірних дій і переконань (Effron, Epstude, & Roese, 2024). Моральне ж очищення передбачає реалізацію людиною добрих справ, моральних вчинків, благодійності заради самовиправдання публічного лицемірства (O'Connor, Effron, & Lucas, 2020).

На особистісному рівні було підтверджено кореляцію темних рис та лицемірства. Такі темні риси особистості, як макіавеллізм, психопатія та нарцисизм, значною мірою пов'язані із проявом міжособистісного та внутрішньоособистісного лицемірства. Опосередковуючим чинником між темними рисами особистості та лицемірством є моральна ізоляція (Yu, & Zhang, 2024).

Методи

Було застосовано такі методи дослідження, як аналіз наукових джерел, присвячених явищу лицемірства в рамках психології, філософії та соціальних наук; узагальнення психологічних даних з теми зазначеного дослідження й систематизація основних ідей у рамках різних підходів до визначення досліджуваного феномену.

Результати

Умовно можна виділити деякі з підходів трактування лицемірства як психологічного явища. Ці підходи часто не суперечать один одному, однак ставлять різні акценти при дослідженні лицемірства.

1. • Лицемірство розглядається як ***поведінкова та оцінна невідповідність***, тобто як розходження між словами, позицією та реальними діями (та їх принципова невідповідність одне одному). Зазначається, що саме таке розуміння лицемірства найбільш наближене до побутового пояснення цього поняття. Відповідно до такого психологічного трактування при реалізації лицемірної поведінки певний індивід прикидається, що вірить у щось, що є протилежним до його реальних вчинків або слів в інший час. Поведінкове вираження лицемірства тут передбачає дві складові: попередній акт проголошення певної позиції, обіцянки, моральних правил або принципів, і подальший акт недотримання цих принципів і слів у своїй поведінці. Окрім власне поведінкової складової, лицемірство в межах цього підходу обов'язково включає ***наявність особистого інтересу і вигоди*** з боку актора. Тобто суперечність між поведінкою індивіда та проголошеними ним принципами пояснюється просуванням власних інтересів, намаганням отримати незаслужену моральну вигоду (Effron, O'Connor, Leroy, & Lucas, 2018). Саме наявність особистої вигоди слід вважати критерієм розрізнення лицемірства й інших психологічних явищ (Alicke, Gordon, & Rose, 2013).

Цей фундаментальний підхід через поєднання філософської логіки з емпіричною психологією пропонує доволі комплексне визначення морального лицемірства з виділенням його компонентів і критичним осмисленням ряду критеріїв лицемірства. Автори підходу пропонують таку структуру компонентів лицемірства (Alicke, Gordon, & Rose, 2013):

• Фундаментальною основою лицемірства є наявність ***непослідовності***, суперечності між постульованими принципами (переконаннями, позиціями, ідеалами) і реальною поведінкою.

• Наявність ***особистого інтересу*** для суб'єкта від непослідовності принципів і поведінки становить мотиваційний компонент лицемірства. Так, лицемірна поведінка, вигідна індивіду, дозволяє просувати його інтереси (Effron, O'Connor, Leroy, & Lucas, 2018).

• Переживання "вищості", "переваги", зверхності, яка проявляється в наявності ***подвійних стандартів***, переконанні лицеміра в тому, що необхідність дотримання норм і принципів, які він постулює, поширюється на інших людей, але не на нього самого.

Також коротко опишемо ймовірні критерії відмінностей лицемірної поведінки і нелицемірної невідповідності принципів та поведінки (Alicke, Gordon, & Rose, 2013):

1) Наявність наміру ввести в оману, обманути. Емпірично було доведено, що на буденному рівні розуміння лицемірства наявність цього наміру не є обов'язковим критерієм лицемірства, тоді як у філософському дискурсі він є значущим.

2) Слабкість волі. Варто окремо підкреслити, що в цьому підході розглядається можливість порушення власних принципів та норм через слабкість волі або під впливом ситуативних факторів і це не слід вважати проявом лицемірства – за умови, якщо таке порушення було "одноразовим". Однак, коли така поведінка повторюється або якщо соціальна роль актора вимагає суворої відповідності нормам (наприклад, священник, вчитель, лікар, політик), то вона вже визнається проявом лицемірства.

3) Критерій самообману при визначенні лицемірства також є контекстуальним: іноді щира переконаність суб'єкта в тому, що він дотримується певних принципів (у реальності порушуючи їх), може бути пом'якшувальним фактором. Але коли самообман поєднується з поведінкою активного засудження і звинувачення інших у порушенні цих принципів, це вже сприймається як лицемірство.

4) Прояви критичності й засудження інших за порушення норм. Так, лицемірною вважається поведінка, коли актор не тільки порушує попередньо маніфестовані ним норми і принципи, але й агресивно звинувачує оточення в невідповідності цим нормам.

5) Результат або післядія лицемірної поведінки. Слід зазначити, що навіть позитивні наслідки дій можуть не позбавити суб'єкта від звинувачень у лицемірстві. Винятком можуть бути ситуації, коли лицемірна поведінка була реалізована в інтересах близьких.

2. Згідно із другим підходом, феномен лицемірства пояснюють ***наявністю подвійних стандартів та фундаментальних упереджень особистості***. Порівняно з попереднім підходом основний акцент тут зсувається з поведінкової складової лицемірства на оцінний (як індивід оцінює себе порівняно з іншими). Лицемірство інтерпретується як психологічний феномен, за якого власні моральні порушення оцінюються як менш осудні або більш "справедливі", ніж аналогічні дії, вчинені іншими людьми. Лицемірство також розглядається як форма вираження фундаментального упередження, коли суб'єкт має подвійні стандарти при оцінці власних дій та поведінки інших людей, водночас застосовуючи більш суворі стандарти до оточення, ніж до самого себе. Відносно себе невідповідність проголошених принципів і реальної поведінки знаходить певне виправдання, раціональне пояснення, тоді як подібна невідповідність у інших може викликати безапеляційний осуд. Слід визнати, що такий підхід ніяк не суперечить наявності "відчуття вищості", зверхності як одного з компонентів лицемірства (Valdesolo, & DeSteno, 2008; Gu, 2023).

3. Третій підхід визначає лицемірство як негативну моральну якість, вияв якої спрямований на фальсифікацію намірів, тобто прикриття справжніх мотивів та інтенцій з метою отримання особистої вигоди. Лицемірство в цьому випадку розглядається як суто маніпулятивна стратегія, при застосуванні якої лицемір використовує "маску" доброчесності, приховуючи справжні мотиви, думки і переживання задля досягнення егоїстичних або відверто зловмисних цілей (Monin, & Merritt, 2012). Людина, що діє лицемірно, може мати бажання виглядати моральною на публіці (мотив самопіднесення), але не відчуває щирого бажання справді відповідати моральним принципам (Dong, van Prooijen, & van Lange, 2019). Хоча лицемірство й розглядається як властивість особистості, вона завжди має поведінковий прояв через нещирість у спілкуванні та діях. Інтереси і благополуччя інших людей при реалізації цієї маніпулятивної поведінки не враховуються (Кондрук, 2018).

4. Окремий інтерес становить підхід, який виділяє феномен **"*епістемічного лицемірства*"**. Епістемічне лицемірство передбачає наявність таких елементів: 1) факт недотримання суб'єктом лицемірної поведінки певної норми або морального принципу; 2) відсутність почуття провини та відмова від критики; 3) факт звинувачення суб'єктом лицемірної поведінки іншої особи в порушенні тієї ж норми за аналогічних обставин. Наявність усіх трьох компонентів трактується як порушення епістемічної норми послідовності, оскільки лицемір звинувачує інших у недотриманні тих норм, яких він і сам не вважає за потрібне дотримуватися (Cunningham, 2025).

Особливо автори цього підходу акцентують увагу на ролі поваги при виникненні епістемічного лицемірства. Відсутність поваги до певної норми виникає лише тоді, коли людина, порушуючи цю норму, одночасно відмовляється визнавати власну провину; натомість, якщо суб'єкт після порушення певної норми або морального принципу спокутував або принаймні визнав свою провину, тим самим він підтверджує відданість відповідній нормі (Friedman, 2013). Через спокуту і визнання недотримання певної норми людина підтверджує власну суб'єктність як носія моралі й відповідального діяча. Таким чином, у випадку здійснення епістемічного лицемірства суб'єкт проявляє неповагу до моральних норм, оскільки не просто порушує проголошену норму й вимагає її дотримання від інших, але й заперечує будь-яку провину зі свого боку через порушення цього морального принципу або норми.

Прибічники зазначеного підходу також зауважують, що лицемірство слід розглядати не лише як моральну ваду й непослідовність заявлених переконань і дій, але і як форму епістемічної несправедливості стосовно оточення (Carey, 2024). Так, лицемірство визначається як певна "вистава", у якій суб'єкт удає дотримання моральних стандартів, за реального їх недотримання, з метою отримання соціальних переваг або як прояв "захисного лицемірства" – з метою уникнення соціального осуду. Окрім самого акту лицемірної поведінки, ми можемо констатувати "післядію" лицемірства – вплив на сприйняття оточенням особливостей дотримання моральних норм. Подібна позиція передбачає інтеграцію теорії лицемірства з концепцією епістемічної несправедливості Міранди Фрікер. Епістемічна несправедливість лицемірства проявляється в двох аспектах:

1) лицемірство призводить до викривлення вимогливості (лицемірна поведінка вводить в оману щодо того, наскільки важко дотримуватися певних моральних норм і принципів). Так, якщо індивід лицемірно вдає, що легко дотримується у власній поведінці "високих" норм, інші можуть помилково вважати, що відповідність поведінки цим нормам є обов'язковою, а їх особисті складності з відповідністю цим принципам і правилам є лише проявом слабкості волі;

2) лицемірство призводить до герменевтичної несправедливості, якщо людина втрачає здатність коректно інтерпретувати власний моральний досвід через хибні сигнали оточення. Наприклад, у індивіда може сформуватися хибний образ себе як не "високоморальної" (або навіть "морально неповноцінної") особи, не усвідомлюючи, що оточення часто лише лицемірно удає "праведність", не підтверджуючи свою моральність у реальній поведінці (Fricker, 2007).

5. Наступним є економіко-психологічний підхід, який визначає лицемірство як стратегічне маскування з метою збереження ***рівноваги в соціальних взаємодіях***. Лицемірство виникає в ситуаціях, коли індивіди вдають свою повну відповідність прийнятим соціальним нормам та образу "шановного" члена соціуму, маскуючи власну реальну невідповідність цим нормам заради отримання ***соціальної поваги***. Прикладом є цілий ряд соціальних аномалій: священники-педофіли, феміністи, що чинять сексуальні злочини тощо (Hallman, & Spiro, 2023).

Сам феномен лицемірства розглядається не як відхилення від "норми", а як механізм збереження позитивної Я-концепції та соціального статусу в групі. Моральна поведінка часто мотивована не світоглядними переконаннями й цінностями особистості, а необхідністю підтримки позитивного морального Я-образу. Лицемірство тоді може розглядатися як прояв потреби в позитивній самооцінці і механізм захисту Я-образу (Laurent, Lönnqvist, & Ruttan, 2014). За умови ж наявності самообману суб'єкт навіть не буде відчувати провини від власного прояву лицемірства (Batson, 2008).

Цінність цього підходу полягає у врахуванні того, що іноді нещира поведінка може узгоджуватися з комунікативними нормами й навіть вважатися соціально схвальним проявом толерантності. В деяких ситуаціях висловлювання, протилежне реальним думкам, може бути спрямоване на підтримку іншої людини або уникнення соціального дискомфорту у спілкуванні (наприклад, коли суб'єкт запевняє знайому людину, що вона чудово виглядає, тоді як насправді про себе відзначає її хворобливий вигляд). Навіть більше – часто прояв абсолютної щирості, прямого висловлення думок і позицій може розглядатися соціумом як форма соціальної дезадаптації особистості.

Також було встановлено, що в деяких умовах лицемірство може не руйнувати довіру оточення, як би парадоксально це не було. Так, за умови отримання певним індивідом матеріальної вигоди від лицемірних вчинків іншої людини, він не тільки буде виправдовувати дії цієї людини, але й демонструватиме високий рівень довіри до лицеміра. В цій ситуації оцінка чужих аморальних дій опосередковуються позитивною афективною реакцією (бо лицемірні дії іншого принесли користь), що призводить до "відбілювання" морального образу лицеміра (Bocian, Baryla, & Wojciszke, 2016). "Легітимізувати" подальшу неморальну поведінку може попередня високоморальна поведінка. Тобто суб'єкти, які попередньо сформували позитивний моральний Я-образ і публічний образ себе як доброчесної людини, можуть бути деякою мірою виправдані за подальші лицемірні або егоїстичні вчинки (Monin, & Miller, 2001).

6. Ще один підхід розглядає феномен лицемірства з позицій теорії "***незаслуженої моральної вигоди***".

ISSN 1728-3817

Лицемірство інтерпретується як спроба отримати "винагороду" за свої дії у вигляді соціальної або психологічної вигоди (підкріпити образ себе як доброчесної людини, "отримати" моральне право судити інших, заслужити довіру з боку оточення тощо), не сплачуючи при цьому реальної ціни у вигляді дотримання жорстких норм моральної поведінки. Навіть якщо людина таємно робить добрі вчинки (наприклад, є анонімним благодійником), це може вважатися лицемірством, якщо подібні добрі справи реалізуються заради втіхи власного его, почуття себе високоморальною людиною, кимось "кращим, ніж є насправді" (Effron, O'Connor, Leroy, & Lucas, 2018; Dong, 2021). Слід зауважити, що цей підхід ніяк не суперечить першому означеному нами погляду на визначення лицемірства, а скоріше є доповненням до нього.

Дискусія і висновки

У рамках цієї роботи представляємо також авторське бачення лицемірства в контексті концепції індивідуального світогляду особистості. Як ми вже визначали на основі наведених вище підходів і досліджень, лицемірство є складним психологічним феноменом, що включає переконання, цінності, мотиваційну складову, власне сам поведінковий акт, саме тому доцільно проаналізувати причини прояву лицемірства крізь призму структури світогляду "лицеміра".

У попередніх дослідженнях було визначено полікомпонентну структуру світогляду, яка включає три основні компоненти або рівні (Грузинова, 2024): світопереконання (представлене такими елементами, як уявлення, переконання,); світоцінність (включає цінності та ідеали особистості), світоставлення (передбачає сформовані ставлення і внаслідок цього наявність готовності до діяльності, реалізації вчинку).

Якщо розглядати лицемірство крізь призму індивідуального світогляду особистості, тоді лицемірство передбачатиме ряд елементів:

1. Наявність певного переконання або позиції, яка усвідомлюється самою особистістю, а також була раніше представлена оточенню (наприклад, людина сама публічно висловлювала прихильність певним принципам або цінностям). Інша ситуація – існування двох або більше антагоністичних переконань або відсутність світоглядної стійкості, внаслідок чого динаміка переконань і цінностей особистості є занадто лабільною та залежною від ряду чинників, у тому числі – зовнішнього впливу з боку значущих інших, авторитетів, слабкості волі тощо. Ймовірною є також інша ситуація: заявлена позиція ніколи не відповідала реальним світоглядним переконанням особистості (маніпулятивна поведінка із самого початку).

2. Емоційно-ціннісне переживання власного лицемірства особистістю; відмінності оцінки себе порівняно з оцінкою іншого (внаслідок існування системи подвійних стандартів). Значущість цього елемента лицемірства була позначена в ряді досліджень як наявність подвійних стандартів при оцінці себе порівняно з іншими. Лицемірна поведінка інших на емоційно-ціннісному рівні поєднана з осудом, тоді як власне лицемірство виправдовується (Valdesolo, & DeSteno, 2008; Gu, 2023).

3. Власне сам вчинок лицемірства – реалізація розбіжності між переконаннями, позиціями, словами і діями. Окрім того, за умови усвідомлення людиною власної поведінки як лицемірної, вчинок лицемірства є формою вияву світоставлення, за якого виражається допустимість невідповідності між переконаннями, висловленими позиціями та діями з боку певної особистості до оточення. Основним мотивом суперечності переконань і реальних вчинків є отримання особистої вигоди. Ключова роль поведінкового (або вчинкового) елементу лицемірства описана в більшості досліджень лицемірної поведінки (Alicke, Gordon, & Rose, 2013; Cunningham, 2025; Carey, 2024).

Додатково можна виділити компонент післядії лицемірної поведінки – через зміну ставлення оточення до самого лицеміра, через зміну самоставленння та оцінки моральності своєї поведінки (Fricker, 2007) або до переоцінки самих норм моралі.

Схематично феномен лицемірства тоді виглядатиме таким чином (рис. 1).

Рис. 1. Психологічна динаміка лицемірної поведінки

Окрім зазначених структурних компонент, індивідуальний світогляд характеризується за параметрами його цілісності і пластичності. Водночас цілісність світогляду може включати існування множинних картин світу, якщо вони є взаємоузгодженими й не порушують загальну гармонійність елементів світогляду – переконань і позицій у різних сферах життєдіяльності. З іншого боку, світоглядний конфлікт і когнітивний дисонанс можуть порушувати світоглядну цілісність. Ця характеристика світогляду важлива для аналізу феномену лицемірства, оскільки за умови узгодженості переконань, позицій і вчинків виключається сама можливість лицемірства; проте визначення лицемірства в різних підходах передбачає наявність суперечності між висловленими позиціями і реальними діями. Тобто лицемірна поведінка стає можливою в кількох ситуаціях:

1) якщо існує розбіжність між світоглядом і втіленням світоглядних позицій у поведінці (людина щиро вірила в істинність певної позиції, однак під впливом контекстуальних чинників або слабкості волі проявила поведінку, яка не відповідає заявленим переконанням);

2) коли людина реалізує відверто маніпулятивну поведінку при заяві хибних переконань і позицій, які насправді не відповідають світогляду лицеміра (із самого початку актор свідомо вводить оточення в оману стосовно своїх переконань і мотивації власних дій); означена

ситуація доволі точно збігається з визначенням лицемірства як суто маніпулятивної стратегії, спрямованої на отримання особистої вигоди (Кондрук, 2018);

3) у ситуації самообману, коли суб'єкт не усвідомлює суперечність між своїми словами і діями, що є очевидним для соціального оточення;

4) за умови наявності подвійних стандартів, коли апріорі у світогляді особистості співіснують різні системи переконань, цінностей і принципів – "для себе" і "для інших".

З іншого боку, навіть цілісній світогляд за умови своєї ригідності втрачатиме стійкість до внутрішньої несуперечності через відсутність здатності до постійного розвитку внаслідок отримання життєвого досвіду. Водночас прояв світоглядної пластичності не обов'язково призводитиме до поведінки, яка може бути маркована як "лицемірна", як зрада своїх попередніх переконань. Пластичність реалізується не тільки через зміну світоглядних позицій унаслідок отримання нового досвіду, але й через переоцінку певних позицій, надання нового значення і місця в індивідуальній світоглядній ієрархії певним переконанням (Гуляєва, 2017). У цьому випадку актором буде чесно визнано факт недотримання старих принципів і пояснено невідповідність попередніх висловлювань і дій щирою зміною позиції.

Таким чином, ключовим критерієм лицемірства як психологічного явища є факт невідповідності. Залежно від підходу це може бути невідповідність: між словами та діями; оцінкою себе і власної поведінки порівняно з оцінкою іншого; світоглядна невідповідність між переконаннями і стандартами, нормами. Позиції науковців з приводу обов'язкової наявності усвідомленості, цілеспрямованої інтенції при лицемірній поведінці різняться: одні виділяють свідомий намір обманути як важливий елемент лицемірства, тоді як інші підкреслюють роль самообману, коли лицемір щиро переконаний у власній правдивості. Функціональне призначення лицемірної поведінки в основному полягає в отриманні вигоди (матеріальної вигоди, соціального визнання тощо) без витрат на дійсне неухильне дотримання норм і моральних стандартів у своєму житті. Можна підсумувати, що лицемірство як психологічний феномен не пояснюється лише браком моралі, а часто розглядається як стратегія уникнення соціального осуду, збереження соціального статусу і підтримки позитивного Я-образу через викривлення механізмів сприйняття та моральної оцінки себе і оточення.

Джерела фінансування. Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

Грузинова, К. М. (2024). Індивідуальний світогляд як чинник психологічного благополуччя особистості. *Габітус*, 68, 124–130. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.21

Гуляєва, А. С. (2017). Роль системи переконань у житті особистості. *Проблеми сучасної психології*, 36, 31–40.

Кондрук, А. Ю. (2018). Поняття "нещирість" та "лицемірство". *Наукові записки Острозької академії,* 4(72), 120–123.

Тофтул, М. Г. (2014). *Сучасний словник з етики.* ЖДУ ім. І. Франка.

Alicke, M. D., & Davis, T. L. (1989). The role of a posteriori victim information in judgments of blame and sanction. *Journal of Experimental Social Psychology*, 25(4), 362–377. https://doi.org/10.1016/0022-1031(89)90028-0

Alicke, M., Gordon, E., & Rose, D. (2013). Hypocrisy: What counts? Philosophical Psychology, 26(5), 673–701. https://doi.org/10.1080/09515089.2012.677397

Batson, C. D. (2008). Moral hypocrisy: Appearing moral without being so. *Social Justice Research,* 21(2), 133–150. https://doi.org/10.1007/s11211-008-0068-8

Bocian, K., Baryla, W., & Wojciszke, B. (2016). When dishonesty leads to trust: Moral judgments biased by self-interest are truly believed. *Polish Psychological Bulletin,* 47(3), 366–372. https://doi.org/10.1515/ppb-2016-0043

Carey, B. (2024). Hypocrisy and epistemic injustice. *Ethical Theory and Moral Practice,* 27(3), 353–370. https://doi.org/10.1007/s10677-024-10442-3

Crockett, M. J., Kim, J. S., & Shin, Y. S. (2024). Intuitive theories and the cultural evolution of morality. *Current Directions in Psychological Science,* 33(4), 211–219. https://doi.org/10.1177/09637214241245412

Cunningham, A. (2025). Epistemically hypocritical blame. *Episteme*, 22, 541–559. https://doi.org/10.1017/epi.2024.12

Dong, M. (2021). *Understanding moral hypocrisy: Behavioral antecedents and social consequences* [Doctoral dissertation, Vrije Universiteit Amsterdam]. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219382

Dong, M., van Prooijen, J.-W., & van Lange, P. A. M. (2019). Self-enhancement in moral hypocrisy: Moral superiority and moral identity are about better appearances. *PLoS ONE,* 14(7), e0219382. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219382

Effron, D. A., Epstude, K., & Roese, N. J. (2024). Motivated counterfactual thinking and moral inconsistency. *Current Directions in Psychological Science,* 33(3), 146–152. https://doi.org/10.1177/09637214241242458

Effron, D. A., O'Connor, K., Leroy, H., & Lucas, B. J. (2018). From inconsistency to hypocrisy. *Research in Organizational Behavior*, 38, 61–75. https://doi.org/10.1016/j.riob.2018.10.003

Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing.* Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198237907.001.0001

Friedman, M. (2013). How to blame people responsibly. The Journal of Value Inquiry, 47, 271–284. https://doi.org/10.1007/s10790-013-9377-x

Gu, D. (2023). Moral hypocrisy: The antecedents and outcomes. *Communications in Humanities Research,* 9(1), 51–57. https://doi.org/10.54254/2753-7064/9/20231110

Hallman, A., & Spiro, D. (2023). A theory of hypocrisy. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 211, 401–410. https://doi.org/10.1016/j.jebo.2023.05.007

Kreps, T. A., Laurin, K., & Merritt, A. C. (2017). Hypocritical flip-flop. *Journal of Personality and Social Psychology,* 113(5), 730–752. https://doi.org/10.1037/pspi0000103

Ladak, A., Loughnan, S., & Wilks, M. (2024). The moral psychology of artificial intelligence. *Current Directions in Psychological Science,* 33(1), 27–34. https://doi.org/10.1177/09637214231205866

Lammers, J., Stapel, D. A., & Galinsky, A. D. (2010). Power increases hypocrisy. *Psychological Science,* 21(5), 737–744. https://doi.org/10.1177/0956797610368810

Laurent, S. M., Lönnqvist, J.-E., & Ruttan, R. L. (2014). Moral hypocrisy and self-image maintenance. *Journal of Personality and Social Psychology,* 107(4), 703–722.

Monin, B., & Merritt, A. (2012). Moral hypocrisy, moral inconsistency, and the struggle for moral integrity. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil*, 167–184. https://doi.org/10.1037/13091-009

Monin, B., & Miller, D. T. (2001). Moral credentials and the expression of prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology,* 81(1), 33–43. https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.1.33

O'Connor, K., Effron, D. A., & Lucas, B. J. (2020). Moral cleansing as hypocrisy. *Journal of Personality and Social Psychology,* 119(3), 540–559. https://doi.org/10.1037/pspa0000195

Robertson, C. E., Akles, M., & Van Bavel, J. J. (2024). Preregistered replication and extension. *Psychological Science,* 35(7), 798–813. https://doi.org/10.1177/09567976241246552

Valdesolo, P., & DeSteno, D. (2007). Moral hypocrisy. *Psychological Science, 18*(8), 689–690. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01961.x

Valdesolo, P., & DeSteno, D. (2008). The duality of virtue. *Journal of Experimental Social Psychology,* 44(5), 1334–1338. https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.03.010

Yu, Y., & Zhang, Y. (2025). The relationship between dark personality traits and moral hypocrisy. *Psychology Research and Behavior Management*, 551–561. https://doi.org/10.2147/PRBM.S484993

Zhang, H., et al. (2020). Effects of in-group and out-group presence on moral hypocrisy. *Frontiers in Psychology*, 11, 551625. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.551625

References

Alicke, M. D., & Davis, T. L. (1989). The role of a posteriori victim information in judgments of blame and sanction. *Journal of Experimental Social Psychology*, 25(4), 362–377. https://doi.org/10.1016/0022-1031(89)90028-0

Alicke, M., Gordon, E., & Rose, D. (2013). Hypocrisy: What counts? Philosophical Psychology, 26(5), 673–701. https://doi.org/10.1080/09515089.2012.677397

Batson, C. D. (2008). Moral hypocrisy: Appearing moral without being so. *Social Justice Research, 21*(2), 133–150. https://doi.org/10.1007/s11211-008-0068-8

Bocian, K., Baryla, W., & Wojciszke, B. (2016). When dishonesty leads to trust: Moral judgments biased by self-interest are truly believed. *Polish Psychological Bulletin,* 47(3), 366–372. https://doi.org/10.1515/ppb-2016-0043

Carey, B. (2024). Hypocrisy and epistemic injustice. *Ethical Theory and Moral Practice, 27*(3), 353–370. https://doi.org/10.1007/s10677-024-10442-3

Crockett, M. J., Kim, J. S., & Shin, Y. S. (2024). Intuitive theories and the cultural evolution of morality. *Current Directions in Psychological Science,* 33(4), 211–219. https://doi.org/10.1177/09637214241245412

Cunningham, A. (2025). Epistemically hypocritical blame. *Episteme*, 22, 541–559. https://doi.org/10.1017/epi.2024.12

Dong, M. (2021). *Understanding moral hypocrisy: Behavioral antecedents and social consequences* [Doctoral dissertation, Vrije Universiteit Amsterdam]. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219382

Dong, M., van Prooijen, J.-W., & van Lange, P. A. M. (2019). Self-enhancement in moral hypocrisy: Moral superiority and moral identity are about better appearances. *PLoS ONE,* 14(7), e0219382. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219382

Effron, D. A., Epstude, K., & Roese, N. J. (2024). Motivated counterfactual thinking and moral inconsistency. *Current Directions in Psychological Science, 33*(3), 146–152. https://doi.org/10.1177/09637214241242458

Effron, D. A., O'Connor, K., Leroy, H., & Lucas, B. J. (2018). From inconsistency to hypocrisy. *Research in Organizational Behavior*, 38, 61–75. https://doi.org/10.1016/j.riob.2018.10.003

Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198237907.001.0001

Friedman, M. (2013). How to blame people responsibly. The Journal of Value Inquiry, 47, 271–284. https://doi.org/10.1007/s10790-013-9377-x

Gu, D. (2023). Moral hypocrisy: The antecedents and outcomes. *Communications in Humanities Research,* 9(1), 51–57. https://doi.org/10.54254/2753-7064/9/20231110

Hallman, A., & Spiro, D. (2023). A theory of hypocrisy. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 211, 401–410. https://doi.org/10.1016/j.jebo.2023.05.007

Hruzynova, K. M. (2024). Individual worldview as a factor of psychological well-being. Habitus, 68, 124–130 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.21

Huliaieva, A. S. (2017). The role of belief systems in a person's life. Problemy suchasnoi psykholohii, 36, 31–40 [in Ukrainian].

Kondruk, A. Yu. (2018). The concept of insincerity and hypocrisy in interpersonal communication. Scientific Notes of Ostroh Academy, 4(72), 120–123 [in Ukrainian].

Kreps, T. A., Laurin, K., & Merritt, A. C. (2017). Hypocritical flip-flop. *Journal of Personality and Social Psychology,* 113(5), 730–752. https://doi.org/10.1037/pspi0000103

Ladak, A., Loughnan, S., & Wilks, M. (2024). The moral psychology of artificial intelligence. *Current Directions in Psychological Science,* 33(1), 27–34. https://doi.org/10.1177/09637214231205866

Lammers, J., Stapel, D. A., & Galinsky, A. D. (2010). Power increases hypocrisy. *Psychological Science,* 21(5), 737–744. https://doi.org/10.1177/0956797610368810

Laurent, S. M., Lönnqvist, J.-E., & Ruttan, R. L. (2014). Moral hypocrisy and self-image maintenance. *Journal of Personality and Social Psychology,* 107(4), 703–722.

Monin, B., & Merritt, A. (2012). Moral hypocrisy, moral inconsistency, and the struggle for moral integrity. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil*, 167–184. https://doi.org/10.1037/13091-009

Monin, B., & Miller, D. T. (2001). Moral credentials and the expression of prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology,* 81(1), 33–43. https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.1.33

O'Connor, K., Effron, D. A., & Lucas, B. J. (2020). Moral cleansing as hypocrisy. *Journal of Personality and Social Psychology,* 119(3), 540–559. https://doi.org/10.1037/pspa0000195

Robertson, C. E., Akles, M., & Van Bavel, J. J. (2024). Preregistered replication and extension. *Psychological Science,* 35(7), 798–813. https://doi.org/10.1177/09567976241246552

Toftul, M. H. (2014). Modern dictionary of ethics. Zhytomyr State University [in Ukrainian].

Valdesolo, P., & DeSteno, D. (2007). Moral hypocrisy. *Psychological Science, 18*(8), 689–690. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01961.x

Valdesolo, P., & DeSteno, D. (2008). The duality of virtue. *Journal of Experimental Social Psychology,* 44(5), 1334–1338. https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.03.010

Yu, Y., & Zhang, Y. (2025). The relationship between dark personality traits and moral hypocrisy. *Psychology Research and Behavior Management*, 551–561. https://doi.org/10.2147/PRBM.S484993

Zhang, H., et al. (2020). Effects of in-group and out-group presence on moral hypocrisy. *Frontiers in Psychology*, 11, 551625. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.551625

Отримано редакцією журналу / Received: 25.05.26
Схвалено до друку / Accepted: 15.07.26
Опубліковано / Published: 16.07.26

Kseniya GRUZYNOVA, PhD, Assist.
ORCID ID: 0000-0002-7800-1375
e-mail: kseniyagruzinova@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THEORETICAL ANALYSIS OF APPROACHES TO DEFINING THE PHENOMENON OF HYPOCRISY

Background. ***The phenomenon of hypocrisy is a multidimensional psychological phenomenon that is actively studied in modern science, but has not received a single agreed definition and requires further comprehensive theoretical understanding. The aim was to identify and theoretically analyze the main approaches to defining the phenomenon of hypocrisy in psychology.***

Methods. ***The study used theoretical methods: analysis, generalization and systematization of scientific research on the problem of hypocrisy; comparative analysis of approaches to its understanding; conceptual modeling of the structure of the phenomenon in the context of an individual worldview.***

Results. ***The main approaches to interpreting the phenomenon of hypocrisy in modern scientific discourse were analyzed. The essence of the key components of hypocritical behavior is revealed: inconsistency between words (position) and subsequent behavior, the presence of motivation to obtain personal benefit from hypocritical behavior, a sense of superiority and the presence of a system of double standards - for oneself and others. Some criteria for distinguishing hypocritical behavior are described: the presence of an intention to deceive others, the likelihood of weak will and self-deception on the part of the subject, the manifestation of greater criticality in assessing other people's actions and condemning others for violating norms, the criterion of the aftereffects of hypocrisy (whether harm was caused to others, etc.). It is established that hypocrisy can perform an adaptive function, in particular as a mechanism for maintaining a positive self-image and social status.***

The author's vision of hypocrisy is proposed through the prism of the structural components of the individual worldview of the individual - world beliefs, world values, and worldview. The key elements involved in the dynamics of hypocritical behavior are identified: cognitive (the presence of beliefs, contradictory positions), emotional-value (experiences and evaluation), behavioral (the act of hypocrisy itself, inconsistency between words and actions).

Conclusions. ***Hypocrisy is a multicomponent psychological phenomenon that arises as a result of the discrepancy between the postulated beliefs, positions and behavior of the individual. Hypocritical behavior can act not only as a manifestation of moral inconsistency, but also as a mechanism for regulating self-esteem and social interaction.***

Keywords: ***hypocrisy, moral behavior, worldview, self-image, double standards, social interaction.***

Декларація про генеративний штучний інтелект та технології, що використовують штучний інтелект. Під час підготовки цієї статті автори використовували GPT-5.4 для пошуку наукових джерел. Після використання цього інструмента автори перевірили та проаналізували запропоновані джерела.

Declaration of Generative AI and AI-Assisted Technologies. During the preparation of this work, the authors used ChatGPT-5.4 to search for scientific literature. Following the use of this tool, the authors reviewed, verified, and analyzed the suggested sources.

Етична декларація. Дослідження є теоретичним аналізом відкритих джерел і не передбачає безпосередньої взаємодії з людьми чи тваринами. Відповідно, отримання спеціального етичного висновку для такого типу дослідження не потрібно.

Ethical Statement. This study is a theoretical analysis of public sources and does not involve direct interaction with humans or animals. Accordingly, formal ethical approval was not required for this type of research.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.